

PREVAJANJE GOETHEJA

Tanja Žigon in Tone Smolej
Univerza v Ljubljani

1 Uvod

Johann Wolfgang Goethe (1749–1832) je bil prvorojenec premožnega pravnika, mestnega in cesarskega svetnika Johanna Casparja Goetheja (1710–1782) in Catharine Elisabeth, rojene Textor (1731–1808), hčerke visokega frankfurtskega uradnika. Takšno okolje je spodbujalo duševni razvoj mladega Goetheja in mu omogočilo, da so se v njem že zelo zgodaj prebudile strasti do literature in umetnosti, ki jih je skrbno negoval.

2 Status avtorja v izhodiščni kulturi

Obdobje Goethejevega življenja je bilo na političnem parketu precej nemirno. Zaznamovali so ga sedemletna vojna, francoska revolucija, Napoleonov vzpon in padec, dunajski kongres in nato kongresi svete alianse ter začetek vzpona Prusije. V književnosti in umetnosti nasploh je bil to čas predromantike, torej poslavljajočega se rokokoja in viharištva, čas Rousseauja in Herderja, klasicizma ter starejše in mlajše romantike. Začetek Goethejevega literarnega ustvarjanja sodi v obdobje viharištva (*Sturm und Drang*), torej pesnikovega upora proti nemški stvarnosti. V tem času so nastala njegova dela *Götz von Berlichingen*, prvotna zasnova prvega dela *Fausta*, znana pod imenom *Urfaust* [Prafaust], ter *Trpljenje mladega Wertherja*. V weimarskem obdobju, ki se začne okoli leta 1775, je za Goetheja značilen beg iz družbene resničnosti v klasicizem, privlači ga lepota antike (Ziherl 1957, 137). Weimar in potovanja v Italijo so vplivala na nastanek številnih znanih pesmi, na primer »An den Mond« [Mesecu], »Der Sänger« [Pevca], »Erlkönig« [Viljni kralj], pesniške zbirke *Römische Elegien* [Rimske elegije] ter osnutkov dramskih del *Ifigenija na Tavridi* in *Torquato Tasso* (prav tam). Tretje obdobje

Goethejevega ustvarjanja pa je čas »pomirjenja z resničnostjo nemškega družbenega življenja« (prav tam, 137). To je čas, ko je pesnik oblikoval svoje odklonilno stališče do francoske revolucije, ki pride do izraza zlasti v povesti v verzih *Hermann und Dorothea* [Herman in Doroteja] in v avtobiografskem delu *Dichtung und Wahrheit* (*Poezija in resnično: iz mojega življenja*, 2007). V tem obdobju je Goethe dokončal tudi roman *Učna leta Wilhelma Meistra* ter leta 1806 napisal prvi del *Fausta*, drugega pa 1831. *Faust* velja za njegovo življenjsko delo, saj ga je začel pisati v svoji pesniški mladosti in se z njim ukvarjal skoraj šestdeset let.

Goethejeva dela so bila že v času njegovega življenja pri nemški publiki dobro sprejeta, a Goethejev pogled je segal dlje od nacionalnega in do svojih sorojakov ni gojil prave simpatije, kar so mu Nemci zamerili. V nemškem svetu so bili tako sprva mnogo bolj naklonjeni delu Goethejevega sodobnika Friedricha Schillerja (1859–1805) in šele železni kancler, knez Otto von Bismarck (1815–1898), je v Goetheju našel primerno povezovalno figuro, ki jo je lahko umestil v kontekst nastanka združene Nemčije (Borchmeyer 2005). Gledano v širšem okviru je Goethe, ki danes velja za kanoniziranega in najpomembnejšega avtorja nemške književnosti, že na prelomu 18. v 19. stoletje nedvomno obveljal za osrednjo literarno avtoriteto Evrope. Zatorej ni nenavadno, da je bil znan tudi na Slovenskem in so bili z njegovimi deli seznanjeni člani Zoisovega kroga. Čeprav ne vemo, katera Goethejeva dela so prebirali ali si jih ogledali na odru, nam prvi oprijemljiv dokaz za to, da so se ukvarjali z njim, v svoji znameniti slovnici *Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* [*Slovnica slovanskega jezika na Kranjskem, Koroskem in Štajerskem*] (1808–1809) ponuja Jernej Kopitar (1780–1844) (Krakar 1972, 12–20). Poleg tega je prav Kopitar v pismu Goetheju opozoril na srbsko ljudsko pesništvo in s tem spodbudil zanimanje zanj tudi drugod (prav tam, 20–29). Goethe ni bil le kritičen opazovalec porajajoče se moderne, temveč tudi izjemen in vsestranski umetnik, ki vse do danes navdihuje tako pisatelje, slikarje in kiparje kot tudi skladatelje, fotografe in režiserje.

3 Pregled prevodov

Spričo dejstva, da so bili vodilni slovenski intelektualci germanofoni in so Goetheja brez težav brali v izvorniku, je bila zgodnja slovenska recepcija Goetheja specifična. Prvi slovenski prevodi Goetheja so nastali v začetku 19. stoletja, ostali so v rokopisu in so bili nekakšne vaje v slogu. Janez Nepomuk Primic (1785–1823) je leta 1810 prevedel drugo *Mignonino pesem*, ki obenem velja tudi za prvi prevod Goetheja pri nas (Krakar 1972, 41–55). Sicer pa prve vidnejše objave prevodov Goetheja segajo v sredino 19. stoletja. Matija Valjavec Kračmanov (1831–1897) je leta 1856 objavil prevod *Ifigenija na Tavridi*. Temeljno Goethejevo delo *Faust* je v slovenščini izšlo, in sicer prvi del, šele v prvem desetletju 20. stoletja, leta 1908, v prevodu Antona Funtka (1862–1932), in je bilo v Ljubljani tudi uprizorjeno. V času ekspresionizma in socialnega realizma je leta

1955 med slovenske bralce prišel še drugi prevod prvega dela *Fausta*, delo Boža Voduška (1905–1978). Njegov prevod drugega dela *Fausta* pa je nedokončan obležal v zapuščini. Na novo ga je leta 1999 prevedla Erika Vouk in s tem zaokrožila to prevajalsko odisejajo (Kos 2000, 11–15), ki je svoj epilog dobila s prevodom celotnega *Fausta*, ki ga je 2005 pripravil Janko Moder (1914–2006).

Prvi prevod katerega izmed Goethejevih proznih del v celoti, in sicer *Wertherja*, smo Slovenci dobili relativno pozno, šele sredi 20. stoletja, leta 1952, in to kljub temu, da so se ob velikem uspehu *Wertherja* prevodi v tuje jezike kar vrstili, najprej že leta 1774 francoski in kmalu za tem še angleški, italijanski, ruski, nizozemski, švedski, španski in danski. Tako Lojze Krakar kot tudi literarni zgodovinar Anton Ocvirk (1907–1980) vidita vzrok za to, da je slovenski prevod *Wertherja* prišel med bralce tako pozno, v dejstvu, da je slovenska »inteligenca brala roman v izvorniku in je bila prepričana z duhovščino vred, da ga v domačem jeziku ne potrebujemo« (Ocvirk 1988, 8). *Wertherja* je v slovenščino prenesel dramaturg, publicist, dramatik, literarni kritik in prevajalec Herbert Grün. V svoji kratki spremni besedi k prevodu je Grün neumorno iskal opravičila za svoj prevod, saj so *Wertherja* takrat mnogi dojemali kot solzavo, sentimentalno knjigo, ki nima nikakršnega sporočila in tako tudi ne zahteva prevoda (Grün 1952b, 177). A Grün je bralstvo v spremni besedi podučil tudi, da je *Werther* »postal nepogrešljiv sestavni del svetovnega slovstva in sodi v prevodno književnost slehernega naroda predvsem zavoljo neke druge, dosti dragocenejše vrednote«, in sicer zato, ker je to »ena prvih knjig, ki so odkrile naravo v literaturi« (prav tam, 178).

Prevod *Wertherja* je leta 1972 doživel ponatis in štiri leta zatem 1976 nov prevod, delo Stanke Rendla (roj. 1930), ki je prevedla tudi izbor poglavij iz Goethejevega *Italijanskega potovanja*. Pri prevajanju *Wertherja* je imela pri sebi Grünov prevod, in ko je prišla do prevajalskega problema, je pogledala, kako ga je razvozlal Grün, čeprav ji njegove rešitve velikokrat niso bile povšeči, kot je povedala v intervjuju leta 2010 (Šket 2010, 28). Rendla je prevajala po Reclamovi izdaji z mehкими platnicami, ki je izšla v Stuttgartu leta 1974. Pri prevajanju Ossianovih spevov se je ravnala izključno po izvorniku (prav tam). Za *Wertherjem* je bilo treba na prevoda *Izbirnih sorodnosti* (prev. Stanka Rendla, 1996) in *Učnih let Wilhelma Meistra* (prev. Štefan Vevar, 1998) čakati skoraj do dvesto petdesetletnice Goethejevega rojstva.

Omeniti velja še poseben pojav večkratnega slovenjenja posameznih Goethejevih pesmi. Več kot dvanajstkrat je bila prevedena »Popotnikova nočna pesem«. Prevajal jo je bolehní pesnik moderne Josip Murn (1879–1901), ki se je identificiral s slutnjo smrti, Anton Debeljak (1887–1952) je s prevodom te pesmi počastil stoletnico Goethejeve smrti, Alojz Kraigher (1877–1959) pa jo je poslovenil v koncentracijskem taborišču in jo podnaslovil »Vizija iz Dachaua«. Takoj po vojni sta jo v več verzijah prevajala tudi Oton Župančič (1848–1949) in Lili Novy (1885–1955). Ob dvestoletnici Goethejevega rojstva je Fran Albreht (1889–1962) uredil obširno knjigo Goethejevih pesmi, pri kateri so sode-

lovali najbolj uveljavljeni slovenski prevajalci (Lili Novy, Janko Glazer, Anton Sovre, Jože Udovič, Božo Vodusek in Oton Župančič), kar pomeni da so se soočili različni pristopi k prevajanju Goetheja. Prevod »Popotnikove nočne pesmi« izpod peresa Lili Novy je na prevajalskem srečanju ob dvesto petdesetletnici Goethejevega rojstva prebral Štefan Vevar (roj. 1953) na griču, kjer je nastal izvirnik (Smolej 2000, 121). Nekoliko manj prevodov je doživela že omenjena pesem »Erlkönig«, ki so jo prevajali pomembnejši slovenski pesniki od Stanka Vraza (»Jelšnjak«), Jovana Vesela Koseskega (»Jelšni škrat«), Frana Levstika (»Vilni kralj«) do Otona Župančiča (»Duhovin«) (Samide 2000, 94–105). Osem prevodov pa je bila deležna Goethejeva balada »Mignon« (Novak 2000).

Doslej najobsežnejša in najpopolnejša bibliografija prevodov Goetheja v slovenščino, ki obsega rokopisne prevode, ki so nastajali od 1810 do konca 19. stoletja (17 vnosov), časopisne ali revijalne objave prevodov in objave posameznih pesmi ali odlomkov iz Goethejevih del od leta 1850 do 1999 (113 vnosov) in prevode, vključno z izbori pesmi, ponatisi in ponovnimi prevodi, ki so izšli v knjižni obliki od prevoda *Wertherja* v letu 1952 do leta 1999 (17 vnosov), je izšla v Zborniku Društva slovenskih književnih prevajalcev in jo je pripravila Vera Troha (2000, 142–162). Od leta 2000 do danes sta v prevodu Janka Modra izšla še *Praf Faust* (2004) ter že omenjeni novi prevod celotnega *Fausta* (2005), izbor pesmi iz dela *Zahodno-vzhodni divan*, nekaj izborov poezije ter ponatis *Wertherja* (2016) v prevodu Stanke Rendla.

4 Predstavitev prevajalcev

Lojze Krakar je verterjanca Janeza Nepomuka Primica (1785–1823), skriptorja licejske knjižnice v Gradcu in ustanovitelja stolice slovenskega jezika na graškem liceju, razglasil za prvega slovenskega prevajalca kakšne Goethejeve pesmi: za prevod si je izbral drugo »Mignonino pesem« iz romana o Wilhelmu Meistru; po mnenju Krakarja je prevod nastal leta 1810. Primic je za Goetheja menil, da je »najbolj dovršen med nemškimi pesniki« (Krakar 1972, 46) in se je skromnosti in pomanjkljivosti svojih prevodov Goetheja očitno zavedal, saj jih ni nikomur omenjal, v zavest javnosti pa so prišli šele ob preučevanju njegove zapuščine (prav tam, 53). Prav tako je Primic prevedel ossianistične speve iz *Wertherja* (1811).

Slovenska romantika je Goetheja že dobro poznala. Pri Francetu Prešernu (1800–1849) večkrat naletimo na reminiscence na razne nemške pesnike (Bürger, Schiller, A. W. Schlegel, Chamisso, Tieck, Brentano itn.), predvsem pa je dobro poznal Goetheja in se »tu in tam dal po njem vplivati« (Kelemina 1932, 313). Vsekakor je pri njem najti sledi produktivne recepcije, tako se npr. epigramatični *Sršeni*, ki jih je Prešeren zložil spomladi 1831, zgledujejo po Goethejevih in Schillerjevih *Ksenijah* iz leta 1796, spogledovanje z Goethejem pa izpričujejo tudi številne druge pesmi, med njimi elegija v nemščini »Dem Andenken des Matthias Čop« [V spomin Matja Čopa], ki spominja na

Goethejev »Epilog zu Schillers Glocke« [Epilog k Schillerjevemu Zvonu] (Krakar 1972, 68–84). Stanko Vraz (1810–1851) je, tako Krakar, že menil, da je Slovencem za kulturno afirmacijo poleg izvirne potrebna tudi prevodna književnost. Za svoj almanah, antologijo svetovnega pesništva *Cvetlice z vrto v sakega izobraženega* (1835), je prevedel balado »Erlkönig« [Jelšnjak], ki pa je ostala v rokopisu (Krakar 1972, 90–92).

Za prvo tiskano objavo prevoda Goetheja v slovenščino je poskrbel Matija Valjavec. *Ifigenijo na Tavridi* je prvič prevedel že v gimnaziji, svoj prevod pa je objavil šele leta 1856 v *Izvestjih varaždinske gimnazije*, kjer je tedaj poučeval. Za objavo se je odločil, ker je bila drama natisnjena v nemških čitankah, varaždinski dijaki pa so povsem dobro razumeli pisno slovenščino. Ker je dramo namenil dijakom, je izpustil nekaj verzov, ki so se mu zdeli neprimerni (Krakar 1972, 110–114; Smolej 1995, 372).

Tudi drugi pomembnejši prevod Goetheja je začel nastajati v Varaždinu. Suplent tamkajšnje gimnazije Valentin Mandelc (1837–1872) se je leta 1862 lotil prevoda prvega dela *Fausta*. Prvi osnutek prevoda sta pohvalila Matija Valjavec in Josip Stritar (1836–1923), vendar pa prevajalec ni našel založnika. Anton Janežič (1828–1869) ga je zavrnil, saj se je bal odpora duhovščine, kar je Mandelca prizadelo, ker je bil prepričan, da bi bila objava prevoda *Fausta* v čast slovstvu, saj ga Nemci visoko cenijo. Narod, ki bi si osvojil *Fausta*, bi ga lahko imel za orožje proti njim. Pozneje je dolgo čakal na odgovor Frana Levstika, tedaj tajnika Slovenske matice. Po Mandelčevi smrti je prevod pridobilo Dramatično društvo in ga želelo objaviti, a ga Levstik in Josip Cimperman (1847–1893) nista uspela pripraviti za tisk. Poznejša analiza je pokazala, da je Cimperman Mandelčev prevod bolj pokvaril kot popravil (Krakar 1972, 157–158). Prvi del *Fausta* je izšel pri Slovenski matici šele čez mnogo desetletij, leta 1908, prevedel pa ga je učitelj in dramatik Anton Funtek (1862–1932). Janko Moder (2000, 55) je ugotovil, da se je zahtevnemu besedilu več kot zgledno podrejal ne le vsebinsko, temveč tudi tehnično.

Nov prevod prvega dela *Fausta* smo dobili skoraj pol stoletja zatem. Leta 1955 ga je izdal pesnik in jezikoslovec Božo Vodušek (1905–1978). Drugi del pa je prevajal praktično vse do smrti (Kos 1980, 143); nedokončani prevod ni nikoli izšel. Voduškov prevod prvega dela *Fausta* je postal kanoničen in se je večkrat ponatiskoval. Ob dvestopetdesetletnici Goethejevega rojstva je pesnica Erika Vouk (roj. 1941) objavila celoten prevod drugega dela *Fausta* (Kos 2000, 11–15). Erika Vouk, ki poleg literarnega ustvarjanja tudi prevaja, še posebej dramska besedila (Wedekind, Goethe, Müller), pa tudi književnost za odrasle, otroke in mladino, je sprva je nekaj izsekov drugega dela *Fausta* prevedla v osemdesetih letih 20. stoletja, ko je sodelovala z gledališkim režiserjem Tomažem Pandurjem (1963–2016), sledil pa je prevod vseh 7499 verzov (Zobec 2020). Za Eriko Vouk se je s *Faustom* spoprijel še Janko Moder. Prevajalec, urednik, bibliograf, leksikograf, filolog, slavist, dramaturg, pesnik in publicist je leta 2004 najprej izdal prevod *Prafausta*, naslednje leto pa še prevod obeh delov *Fausta* (2005) ter tako proslavil svojo devetdesetletnico.

Prevajalec *Wertherja* Herbert Grün je sodil med najbolj razgledane literarne in gledališke publiciste svojega časa. Napisal je več literarnih, dramaturških esejev, potopisov, razprav o pisateljih in dramatikih in ga lahko označimo »za enega najvidnejših, najbolj delavnih slovenskih prevajalcev v petdesetih letih [20. stoletja]« (Stanovnik 1982, 345). Prevajal je iz srbohrvaščine, nemščine in angleščine, pa tudi iz slovenščine v nemščino (Smole, *Antigona*). Grünovi prevodi v glavnem zajemajo zahtevna dela modernih evropskih pripovednikov in lirikov (Joyce, Kafka, Faulkner, E. T. A. Hoffmann, Shaw, T. Mann, Shakespeare, Krleža itn.) (Stanovnik 1982, 346). Anketa o položaju prevodne književnosti pri Srbih ga je spodbudila, da je v *Naših razgledih* objavil članek *O prevajalski politiki* (1952a), v katerem je analiziral položaj slovenske prevodne literature in opozoril, da pri prevajanju pomembnih avtorjev 20. stoletja pri nas zevajo ogromne praznine. Opazil je, da imamo prevedena dela avtorjev, ki jih v bistvu sploh ne bi potrebovali, po drugi strani pa nam manjkajo prevodi del, ki so ključna za vsakega izobraženca. Grün pa ni samo pisal o tem, kar bi bilo treba prevesti, ampak se je svojega programa lotil tudi sam (prav tam, 346–347). Goethejevega *Wertherja* je 1976 ponovno prevedla dolgoletna urednica in prevajalka pri Cankarjevi založbi Stanka Rendla, ki tudi sicer največ prevaja iz nemščine (Roth, Hesse), občasno pa tudi iz angleščine in ruščine (Šket 2010, 27).

Med prevajalci Goetheja izstopa še *Štefan Vevar*, ki je leta 1999 za prevod *Učnih let Wilhelma Meistra* prejel Sovretovo nagrado. Vevar je prevajalec in teatrolog, ki v slovenščino prevaja predvsem nemško književnost s poudarkom na največjih imenih te literature (Goethe, Schiller, Novalis, Heine, Stifter, Musil, Broch, Kafka itn.). Prevaja pa tudi avstralsko in anglo-ameriško književnost ter se obenem prevajanju posveča raziskovalno (Vear 2012). Leta 2017, ko je bila prvič podeljena nagrada Fabjana Hafnerja za izjemen prevod iz nemščine v slovenščino, pa jo je Vevar prejel za prevod *Saturnovih prstanov* Winfrieda Georga Sebald (1944–2011).

5 Predstavitev zbirk, v katerih so prevodi objavljeni, in založb

Pri Slovenski matici sta v zbirki *Vezana beseda* izšli dve Goethejevi drami, in sicer *Ifigenija na Tavridi* (1950) in *Torquato Tasso* (1968) v prevodu Frana Albrehta. Goethejev *Werther* v Grünovem prevodu je leta 1952 izšel pri Slovenskem knjižnem zavodu v zbirki *Mala knjižnica*. Kratko spremno besedo k prevodu je napisal Grün sam. Prevod je leta 1972 doživel ponatis v zbirki *Kondor*, ki je bila namenjena dijakom. V tej zbirki je tudi sicer izšlo največ prevodov Goetheja v slovenščino. Germanist Dušan Ludvik (1914–2001) je za zbirko leta 1966 uredil Goethejeve pesmi ter ep *Herman in Doroteja*, leta 1973 pa so v zbirki izšli še odlomki prvega dela *Fausta*, kar je bilo ponatisnjeno tudi v Klasikih Kondorja. Leta 1976 je *Werther* ponovno izšel v novem prevodu Stanke Rendla pri Cankarjevi založbi v elitni zbirki *Sto romanov*, ki je prinašala reprezentativen romaneskni izbor svetovne književnosti. Pobudo za nov prevod sta dala takratni glavni

urednik Cankarjeve založbe Cene Vipotnik (1914–1972) in Anton Ocvirk, urednik zbirke *Sto romanov*, ki sta ugotovila, da Grünov prevod ni ustrezen in da je za vključitev *Wertherja* v zbirko potreben nov prevod (Šket 2010, 20–21). Ocvirk je k Rendlinemu prevodu sam napisal izjemno obširno študijo o *Wertherju*. Z Rendlinim prevodom je bil prvič preveden celoten naslov, torej *Trpljenje mladega Wertherja*, saj je Grün delo naslovil le *Werther*.

Pozneje so v podobni, a manj ambiciozno zastavljeni zbirki *Veliki večni romani* izšla *Učna leta Wilhelma Meistra*. *Werther* je nato leta 2016 v prevodu Stanke Rendla izšel še enkrat, in sicer pri založbi Sanje. Pri isti založbi so v zbirki *Hiša pesmi* izdali tudi Modrov prevod *Prafausta*, njegov prevod obeh delov *Fausta* pa je 2005 izšel v sodelovanju z založbo Sanje in Društvom slovenskih književnih prevajalcev. Pred tem je Voduškov prevod *Fausta* leta 1955 izšel pri Državni založbi Slovenije, kjer je bil pozneje tudi ponatisnjen, odlomke je v devetdesetih letih ponatisnila tudi Mladinska knjiga, odlomke iz prevoda drugega dela *Fausta*, delo Erike Vouk, pa so leta 1996 najprej natisnili pri Mladinski knjigi v zbirki *Klasiki Kondorja*; spremno besedo je napisala Irena Samide. Tri leta zatem, leta 1999, je pri mariborski založbi Obzorja izšel celoten prevod drugega dela *Fausta*. Svoj prevod je z opombami opremila Erika Vouk, uvodno besedo k izdaji pa je napisal germanist Anton Janko.

6 Recepcija prevodov in prevodoslovne obravnave prevodov

Preučevanje Goethejevih prevodov na Slovenskem lahko razdelimo na dve obdobji, prvo v 20. stoletju in drugo po letu 2000. Prve poglobljene raziskave o Goetheju na Slovenskem segajo v čas po Funtkovem prevodu *Fausta* (1908). Leta 1915 je Avgust Žigon (1877–1941) objavil spis *K zgodovini Goethejevega Fausta v slovenskem prevodu*. V članku, ki je faktografsko preobremenjen, Žigon odstira usodi prvega slovenskega prevajalca *Fausta* Valentina Mandelca in njegovega neuspešnega naslednika Josipa Cimpermana (1847–1893). Šele stota obletnica Goethejeve smrti je spodbudila nekatere pisce na Slovenskem, da so obširneje razpravljali o pomenu tega nemškega predromantičnega pesnika. *Ljubljanski zvon* (v uredništvu Frana Albrehta, sicer drugega slovenskega prevajalca *Ifigenije na Tavridi*) je leta 1932 objavil več esejev in prevodov, ki so jih uvajale *Jubilejne meditacije*, v katerih je Josip Vidmar skladno z lastnimi estetskimi stališči pove- ličeval zlasti pesnikovo nasprotovanje pretirani idejnosti v umetnosti (Vidmar 1932).

Vladimir Bartol je v svojem eseju *Med človekom in Bogom* (1932) razčlenil Goethejev odnos do Lili. Svoji izvoljenki naj bi se odpovedal zaradi ljubezni do književnosti; k temu ga je prisilil demonično-pesniški dar. Sodobna literarna zgodovina ima ta Bartolov spis za miselni vir, brez katerega ni mogoče razumeti ne ključnih novel *Al Arafa* ne *Alamuta* (Bajt 1991, 80–81). Oba slovenska esejista, Vidmar in Bartol, sta ponotranjila Goethejeve pogovore z Eckermannom ali njegovo avtobiografijo *Dichtung und Wahrheit* [Poezija in

resnično: iz mojega življenja] in našla v njih očiten navdih za lastno ustvarjanje (Smolej 1995). Nadalje je jubilejno številko revije *Življenje in svet*, ki jo je uredništvo leta 1932 posvetilo »Goetheju-vsečloveku«, uvajal članek *Goethejev vpliv na jugoslovanske literature v dobi preporoda* Jakoba Kelemine, sicer prvega ljubljanskega univerzitetnega profesorja germanistike, v katerem je avtor, podobno kot pred njim Anton Debeljak (1931/32), raziskal zlasti Goethejev vpliv v jugoslovanskem okviru (najbrž tudi zaradi vezi med Kopitarjem in Karadžićem). Oba sta brez sintetičnega vrednotenja naštela nekatera nesporna slovenska vzorovanja (Levstik, Stritar) pri nemškem piscu, češ da je pred »prevratom« vsak razumnik prebiral Goetheja v izvirniku (Smolej 1995, 373).

Leta 1965 je Lojze Krakar odšel na univerzo J. W. Goetheja v Frankfurtu poučevati slovenski jezik in književnost. Čez pet let je v pesnikovem rojstnem mestu obranil v nemščini pisano disertacijo *Goethe in Slovenien*, ki je še isto leto (1970) izšla pri založbi Rudolfa Trofenika v Münchnu. Čez dve leti je v Ljubljani izšla tudi slovenska varianta, ki se od izvirnika razlikuje po obširnejšem navajanju slovenskih primerov in njihovih dobesednih prevodih v nemščino. Krakar je v svojem delu uporabil nekatere raziskovalne postopke komparativistike (Smolej 1995). Prvi je strnjeno orisal usodo J. W. Goetheja na Slovenskem, hkrati pa je obudil iz pozabe nekatere književne prevajalce. Njegovo delo *Goethe na Slovenskem* je nemškim in slovenskim bralcem dokazovalo zgledovanje slovenskih klasikov pri svetovni književnosti, ki je po Goetheju literarni sejem, na katerega prihajajo narodi izmenjevat svoja duhovna bogastva, skratka posrednik v duhovni izmenjavi dobrin (Strich 1957, 17). V zgodovinskem pregledu Goethejevega prevajanja na Slovenskem postavi Krakar nekaj tez. Tako npr. meni, da je Stanko Vraz prevajal Goethejevo poezijo (npr. »Jelšnjak«, »Pevec«) v prepričanju, da je Slovencem poleg izvirne književnosti potrebna tudi prevodna, na primeru jezikovne analize Koseskega prevoda »Jelšnega škrate« pa dokazuje, da so se morali njegovi bralci vračati k izvirniku, saj slovenitev ni bila prepričljiva.

Drugo obdobje preučevanja prevodov Goetheja se začinja z letom 2000, ko je ob 250. obletnici pesnikovega rojstva izšel zbornik *Goethe v slovenskih prevodih* (Smolej 2000), v katerem slovenski germanisti in komparativisti sistematično obravnavajo slovenske prevode Goethejeve proze, dramatike in poezije. Janko Kos je uvodoma na kratko povzel že predstavljeno recepcijo Goetheja pri Slovencih (Smolej 2000, 11–15), Janko Moder in Janez Gradišnik obravnavata prevode *Fausta*, prvi predstavi nekaj misli o Funtkovem prevodu prvega dela *Fausta*, drugi pa Voduškov prevod prvega dela *Fausta* ter težave, s katerimi si je pri prevajanju drugega dela pesnitve soočala Erika Vouk (prav tam, 16–56). Prevajalske strategije v prevodu *Učnih del Wilhelma Meistra* predstavi Štefan Vevar, pri čemer so v ospredju semantična ekvivalenca, konvencija in dedukcija (prav tam, 57–71), razprave Borisa A. Novaka, Irene Samide in Toneta Smoleja se ukvarjajo z že omenjenimi prevodi Goethejevih pesmi (prav tam, 72–133), Janez Večko pa analizira Goethejevo in Aristotelovo pojmovanje posnemanja (prav tam, 134–141).

Zadnje obsežnejše monografsko delo, ki se ukvarja z Goethejem, je doktorska disertacija Štefana Vevarja, ki je v predelani različici pod naslovom *Fenomen Goethe. Njegova estetika in poetika med originalom in slovenskim prevodom* izšla leta 2012. Poleg literarnih vidikov Vevar v zadnjem poglavju analizira vse tri slovenske povojne prevode *Fausta* (Vodušek, Vouk, Moder), in sicer z vidika kompleksne normativne paradigme ter ponuja enega izmed možnih modelov za celovito prevodno analizo (Vear 2012, 451–554).

7 Seznam sorodnih poglavij v monografiji

Literarnopredvodne izmenjave z nemščino / Janko Moder

Bibliografija

- Bajt, Drago. 1991. »Problem Bartolove esejistike.« V *Pogledi na Bartola*, uredil Igor Bratož, 77–85. Ljubljana: Revija Literatura.
- Bartol, Vladimir. 1932. »Med človekom in Bogom. Goethejeva usodna ljubezen.« *Ljubljanski zvon* LII: 257–266, 321–327.
- Borchmeyer, Dieter. 2005. *Goethe*. Köln: DuMont Schnellkurs. Dostop 12. 3. 2022. <http://www.goethezeitportal.de/wissen/dichtung/schnellkurs-goethe.html>.
- Debeljak, Anton. 1931/32. »Goethe in Jugoslovani.« *Mentor* XIX: 199–204.
- Grün, Herbert. 1952a. »O prevajalski politiki.« *Naši razgledi* I (14): 23.
- Grün, Herbert. 1952b. »Spremna beseda.« V Johann Wolfgang Goethe, *Werther*, 177–179. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod.
- Kelemina, Jakob. 1932. »Goethejev vpliv na jugoslovenske literature v dobi preporoda.« *Življenje in svet* V: 310–315.
- Kos, Janko. 1980. »Božo Vodušek. Iz gradiva za pesnikov življenjepis in bibliografijo.« V Božo Vodušek, *Pesmi*, 135–153. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kos, Janko. 2000. »Goethe pri Slovencih.« V *Goethe v slovenskih prevodih*. 25. prevajalski zbornik, uredil Tone Smolej, 11–15. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Krakar, Lojze. 1970a. *Goethe in Slovenien: die Rezeption seines Werkes bis zur ersten Übersetzung von Faust*. München: Rudolf Trofenik.
- Krakar, Lojze. 1970b. »Prvi slovenski prevod I. dela Goethejevega Fausta.« V *Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja* 6, št. 16: 93–106.
- Krakar, Lojze. 1972: *Goethe pri Slovencih*. Ljubljana: DZS.
- Krakar, Lojze. 1988. »Kako so se nekateri znameniti Slovenci srečevali z Goethejevo umetnostjo.« *Jezik in slovstvo* 33, št. 6: 167–171.
- Moder, Janko. 2000. »Nekaj misli ob Funtkovem prevodu prvega dela Goethejevega Fausta.« V *Goethe v slovenskih prevodih*. 25. prevajalski zbornik, uredil Tone Smolej, 45–56. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Novak, Boris A. 2000. »Slovenski prevodi Goethejeve balade Mignon na oblikovni ravni.« *Goethe v slovenskih prevodih*. 25. prevajalski zbornik, uredil Tone Smolej, 72–86. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Ocvirk, Anton. 1988. »Goethe in wertherjevo mučeništvo.« V Johann Wolfgang Goethe, *Trpljenje mladega Wertherja*, 5–60. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Samide, Irena. 2000. »Od Jelsjega škrate do Duhovina.« V *Goethe v slovenskih prevodih*. 25. prevajalski zbornik, uredil Tone Smolej, 94–105. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Smolej, Tone. 1995. »Lojze Krakar kot komparativist.« *Jezik in slovstvo* 41 (7–8): 371–375. Dostop 22. 3. 2022. https://www.jezikinslovstvo.com/ff_arhiv/lat2/041/78c03.htm.
- Smolej, Tone, ur. 2000. *Goethe v slovenskih prevodih*. 25. prevajalski zbornik. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.

- Smolej, Tone. 2000. »Druga Popotnikova nočna pesem med prevodom in vplivom.« V *Goethe v slovenskih prevodih. 25. prevajalski zbornik*, uredil Tone Smolej, 116–126. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Stanovnik, Majda. 1982. »Herbert Grün in prevajanje.« V *Iz zgodovine prevajanja na Slovenskem*, uredili Drago Bajt, Frane Jerman in Janko Moder, 345–354. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Strich, Fritz. 1957. *Goethe und die Weltliteratur*. Bern: Francke Verlag.
- Šket, Tjaša. 2010. »Goethejev Werther v slovenskih prevodih.« Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani.
- Troha, Vera. 2000. »Bibliografija slovenskih prevodov Goetheja.« *Goethe v slovenskih prevodih. 25. prevajalski zbornik*, uredil Tone Smolej, 142–162. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Vear, Štefan. 2012. *Fenomen Goethe. Njegova estetika in poetika med originalom in slovenskim prevodom*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- Vidmar, Josip. 1932. »Jubilejne meditacije.« *Ljubljanski zvon* LII: 193–199, 286–293.
- Ziherl, Boris, 1957. »Ob dvestoletnici Goethejevega rojstva.« *Književnost in družba*, uredil Boris Ziherl, 133–149. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Zobec, Daša. 2020. »Vouk, Erika.« *Obrazi slovenskih pokrajin*. Kranj: Mestna knjižnica Kranj. Zadnjič posodobljeno 8. 5. 2020. <https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/vouk-erika/>.
- Žigon, Avgust. 1915. »K zgodovini Goethejevega Fausta v slovenskem prevodu.« *Slovan* XIII: 265–273, 310–315.

POVZETEK

Prispevek obravnava prevajanje del Johanna Wolfganga Goetheja (1749–1832) v slovenščino. Goethe danes velja za najpomembnejšega avtorja nemške književnosti, že na prelomu 18. v 19. stoletje pa je obveljal za osrednjo literarno avtoriteto Evrope. Uvodoma so predstavljeni zgodnja slovenska recepcija Goetheja in prvi prevodi iz začetka 19. stoletja, sledi obravnava recepcije v času romantike ter predstavitev prevodov, ki so nastajali od druge polovice 19. stoletja dalje, pri čemer je osrednje mesto namenjeno prevodu prvega dela *Fausta*, ki ga je pri pravljaj Valentin Mandelc, a ga je prehitela smrt. Prvi del *Fausta* je v prevodu Antona Funtka izšel v slovenščini šele leta 1908. Za Funtkom so se s *Faustom* spoprijeli še drugi prevajalci (Božo Vodušek, Erika Vouk) ter Janko Moder, ki je 2005 prevedel oba dela *Fausta*. Nadalje se prispevek posveča še prevodom Goethejevih proznih del (*Trpljenje mladega Wertherja*, *Izbirne sorodnosti* itn.) in pesmi, pri čemer velja omeniti poseben pojav večkratnega slovenjenja posameznih pesmi. V drugem delu prispevka

so na kratko predstavljeni prevajalci Goetheja (poleg že omenjenih še Herbert Grün, Stanka Rendla, Štefan Vevar), zbirke, v katerih so bili prevodi objavljeni, založbe, ki so jih izdale, prav tako pa so predstavljene prevodoslovne obravnave prevodov Goethejevih del.

ABSTRACT

The chapter presents the translation of the works of Johann Wolfgang Goethe (1749–1832) into Slovene. Today, Goethe is considered the most prominent author of German literature, and since the end of the 18th century he has been considered a central literary figure in Europe. The paper begins with the early reception of Goethe and the first translations from the beginning of the 19th century, which is followed by the reception during the Romantic period and a presentation of the translations produced from the second half of the 19th century onwards, with a central focus on the translation of the first part of *Faust* prepared by Valentin Mandelc, who died before finishing the work. The first part of *Faust* was then translated by Anton Funtek and published in 1908. After Funtek, other translators tackled *Faust* (Božo Vodušek, Erika Vouk), until, finally, Janko Moder translated both parts in 2005. The paper then turns to the translation of Goethe's prose works (such as *The Sorrows of Young Werther*, *Elective Affinities*) and poems. It is worth mentioning that some poems have been translated several times. The second part of the chapter briefly introduces the translators of Goethe's works (among them Herbert Grün, Stanka Rendla, and Štefan Vevar), along with the collections in which the translations were published and the publishing houses that published them. The chapter ends with an overview of the studies of Goethe's Slovene translations from a translation studies viewpoint.